

พลวัตของขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในการเมืองภาคประชาชน

กิตชัยกุลย์ อินทร์แก้ว¹ สุชาติ ศรียารัตน์²

ประภาส ปันตบแต่ง³ พินิจ ลาภธนานนท์⁴

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการก่อเกิดและการพัฒนาการของขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมตามบริบทของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมและบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2540 และ ปี พ.ศ. 2550 และวิเคราะห์พลวัตของขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย เป็นต้น โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพทั้งการรวบรวมข้อมูลเอกสาร และข้อมูลวิจัยสนามจากการสัมภาษณ์เจาะลึกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแกนนำของขบวนการเคลื่อนไหวกลุ่มเจ้าหน้าที่ของรัฐและกลุ่มนักวิชาการ

ผลการวิจัย พบว่า การขับเคลื่อนของขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมมีเป้าหมายที่ต้องการให้เกิดการแก้ไขปัญหาด้วยแนวคิดประชาสังคม ผ่านการเชื่อมโยงของคนในชุมชนเป็นกลุ่มหรือชมรม เพื่อสร้างพื้นที่ทางการเมืองภาคประชาชนในการเรียกร้องให้หน่วยงานของรัฐและธุรกิจเอกชนแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และร่วมคัดค้านการก่อสร้างโครงการที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านและสิ่งแวดล้อมในชุมชนเพราะมีปัญหาความไม่โปร่งใสของโครงการทั้งในการจัดทำรายงานผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและการทำประชาพิจารณ์ ซึ่งไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง เมื่อการคัดค้านหรือเรียกร้องไม่ได้รับการตอบสนอง ชาวบ้านจึงได้ประสานงานกับกลุ่มและเครือข่ายนอกพื้นที่ เพื่อให้ประชาชนมีความเชื่อมั่นมากกว่าการที่จะออกมาคัดค้านเพียงลำพังโดยเฉพาะในการวิเคราะห์ข้อมูลและข่าวสาร

คำสำคัญ: พลวัต; ขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม; การเมืองภาคประชาชน

ประเภทบทความ: บทความวิจัย

การอ้างอิง:

กิตชัยกุลย์ อินทร์แก้ว, สุชาติ ศรียารัตน์, ประภาส ปันตบแต่ง และพินิจ ลาภธนานนท์. (2563). พลวัตของขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในการเมืองภาคประชาชน. *วารสารดุสิตบัณฑิตทางสังคมศาสตร์*, 10(3), 585-602.

¹ หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการเมือง มหาวิทยาลัยรามคำแหง
2086 ถนนรามคำแหง แขวงหัวหมาก เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร 10240, ประเทศไทย
อีเมล: thanongkeait@hotmail.com

² คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

³ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴ สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

The Dynamics of Environmental Movements in Civil Politics

Kitchaiyakul Inkaew¹ Suchart Sriyaranya²
 Prapart Pintobtang³ Pinit Lapthananon⁴

Abstract

This research article aims to study the commencement and the evolution of environmental movements by reference to participatory democracy and provisions in the Constitutions of B.E. 2540 (1997) and 2550 (2007). The researcher also analyzes the dynamics of these movements in respect to oppositional. The researcher used qualitative research method in collecting data from documents and field research. The field research involved the in-depth interviewing of three groups of informants concerned.

Findings are as follows: The mobilization goals of the environmental movements were to solve problems through the agency of civil society by means of establishing groups or clubs for community members. This provided an arena whereby those engaged in civil politics could demand that public agencies and private businesses solve existing problems. A salient instance was the demand to cease developing projects which have adverse effects on village life and the circumambient environment of community members. Problems stemmed from the fact that reports on the effects of projects on the environment were not transparent. Environmental effect report and public hearings did not afford opportunities of members of the general public to enjoy true participation. When there was no response to their demands, the villagers coordinated with external groups and networks, thereby allowing them to be confident that they were not alone in their struggle.

Keywords: Dynamics; Environmental Movements; Civil Politics

Type of Article: Research Article

Cite this article as:

Inkaew, K., Sriyaranya, S., Pintobtang, P., & Lapthananon, P. (2020). The dynamics of environmental movements in civil politics. *Ph.D. in Social Sciences Journal*, 10(3), 585-602.

¹ Doctor of Philosophy Program in Politics, Ramkhamhaeng University
 2086 Ramkhamhaeng Road, Haumark, Bangkok, Bangkok 10240, Thailand,
 E-mail: thanongkeait@hotmail.com

² Faculty of Political Science, Ramkhamhaeng University

³ Faculty of Political Science, Chulalongkorn University

⁴ Chulalongkorn University Social Research Institute (CUSRI)

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การวิจัยเรื่องพลวัตของขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในการเมืองภาคประชาชน เป็นการรวบรวมข้อมูลเอกสารและข้อมูลวิจัยสนามจากการสัมภาษณ์เจาะลึกกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม โดยมุ่งศึกษาการเมืองภาคประชาชนตามบริบทของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมและบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 และ พ.ศ. 2550 จากภาพสะท้อนการเปลี่ยนแปลงในขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมตลอดช่วงเวลา 15 ปีระหว่าง พ.ศ. 2540-2555 ในหลากหลายประเด็นและมุมมองทางวิชาการรัฐศาสตร์

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 ที่รัฐไทยได้ใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตามคำแนะนำของธนาคารโลก (World Bank) เพื่อมุ่งหวังที่จะนำพาประเทศไปสู่ความก้าวหน้าและพัฒนาไปในด้านต่างๆ แต่กลับเป็นแนวโน้มที่นำพาประเทศไปสู่ทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ที่เน้นส่งเสริมการเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมเพื่อทดแทนการนำเข้า และเน้นการเพิ่มขึ้นของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (Gross Domestic Product--GDP) เป็นตัวชี้วัดความสำเร็จในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ ส่วนการพัฒนาด้านสังคมและการเมืองได้ใช้ระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน (representative democracy) โดยใช้ระบบพรรคการเมืองและการเลือกตั้ง โดยมุ่งหวังจะได้คนดีมีความรู้ความสามารถเข้ามาบริหารประเทศและนำพาประเทศไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองดังนานอารยประเทศได้

อย่างไรก็ตาม เมื่อระยะเวลาผ่านไป พบว่าแนวทางการพัฒนาดังกล่าว กำหนดแผนพัฒนามาจากความคิดของนักการเมืองและผู้เชี่ยวชาญเพียงไม่กี่คน และได้นำพาการพัฒนาประเทศต้องเดินไปในทิศทางอย่างไร จนกระทั่งกลายเป็นผลกระทบที่ไม่สามารถทำให้รัฐแก้ไขปัญหาของประเทศได้อย่าง

มีประสิทธิภาพ และยังทำให้สังคมไทยต้องเผชิญกับปัญหานานัปการที่ยากแก่การแก้ไข (Keawkao, 2012, p. 44) เช่น ด้านเศรษฐกิจที่มีการกระจุกตัวของทรัพย์สินร้อยละ 70 ของประเทศตกอยู่ในการครอบครองของคนเพียงร้อยละ 20 ขณะที่คนจนสุดร้อยละ 20 ของประเทศ มีส่วนแบ่งทรัพย์สินเพียงร้อยละ 1 และคนไทย 5.4 ล้านคน มีรายได้ไม่ถึง 1,500 บาท/เดือน ปัญหาด้านการจัดการทรัพยากร ตัวอย่างเช่น ที่ดินซึ่งนับว่าเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่มีการถือครองอย่างเหลื่อมล้ำที่สุด เกษตรกรไทย 1.5 ล้านครัวเรือน ไม่มีที่ดินหรือมีที่ดินไม่เพียงพอต่อการทำมาหากิน ทำให้เกษตรกรเหล่านี้ต้องตกเป็นหนี้สินเฉลี่ยครอบครัวละ 170,000 บาท ซึ่งที่ผ่านมาเกษตรกรที่มีหนี้สินดังกล่าว ได้มาลงทะเบียนขอความช่วยเหลือจากรัฐถึง 6.3 ล้านคน แต่รัฐก็ช่วยแก้ปัญหาได้เพียง 10,000 กว่ารายเท่านั้น (Prasertkul, 2011) นอกจากนี้ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมได้กลายเป็นปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐและประชาชน (พ.ศ. 2544-2556 มีการร้องเรียนเกี่ยวกับปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมจำนวน 27,576 ครั้ง) ซึ่งเป็นปัญหาที่พบเห็นได้จากโครงการพัฒนาของรัฐด้านสิ่งแวดล้อมที่นำพาไปสู่ความขัดแย้งที่หลากหลาย และ ความขัดแย้งเหล่านี้ก่อให้เกิดการรวมตัวกันของประชาชนคนเล็กคนน้อย ทั้งในพื้นที่เมืองและชนบทในลักษณะของ “การเมืองภาคประชาชน” (civil politics) (พ.ศ. 2541-2555) มีสถิติการชุมนุมประท้วงที่ปรากฏบนหน้าหนังสือพิมพ์จำนวน 2,469 ครั้ง) เพื่อทำการกดดันรัฐและมุ่งหวังให้รัฐเกิดการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี อีกทั้งภาคประชาชนยังต้องการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการต่างๆ ของรัฐมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการออกกฎหมายหรือการกำหนดนโยบาย ตลอดจนการเข้าร่วมพิจารณาโครงการขนาดใหญ่ของรัฐที่อาจจะมีผลกระทบทั้งโดยตรงและโดยอ้อมต่อประชาชนและชุมชน

ความขัดแย้งเหล่านี้ เป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงความไร้เสถียรภาพของการพัฒนาด้านการเมืองของประเทศ ซึ่งนับเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่เกี่ยวข้องกับนโยบายของรัฐ 3 ประการ คือ (1) การจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ผูกขาดและรวมศูนย์อำนาจโดยรัฐ (2) การปฏิเสธการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น โดยมีการเอื้อผลประโยชน์ต่อกลุ่มทุนที่เกี่ยวข้องเป็นพิเศษ และ (3) มีการกำหนดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่มาจากชนชั้นนำ เช่น นักการเมืองและข้าราชการ (Sirichan, 2002, p. 13) ปัญหาเชิงโครงสร้างดังกล่าวข้างต้นนำไปสู่การเคลื่อนไหวทางสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในรูปของขบวนการด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวทางการเมืองในระดับรากหญ้า (the grassroots or micro movement) และการเคลื่อนไหวนี้มักจะเป็นขบวนการของกลุ่มที่ถูกกีดกันจากการเข้าไปมีส่วนร่วมในอำนาจรัฐ เช่น คนชนบท คนที่ถูกเอาเปรียบในสังคม ฯลฯ และการเคลื่อนไหวนี้ยังได้รับการสนับสนุนจากหลายฝ่ายที่มองเห็นความสำคัญของปัญหาด้านการเมืองและการพัฒนาเหล่านี้ ตัวอย่างเช่น องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ และนักธุรกิจ เป็นต้น ตลอดจนมีความพยายามรวมตัวกันเคลื่อนไหวในลักษณะที่เป็นเครือข่าย ในระดับชุมชน/ท้องถิ่น ภูมิภาค และประเทศ ทำให้รัฐต้องหันมาทบทวนความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคม โดยการให้ความสำคัญกับภาคประชาชนมากขึ้น

คำว่า “การเมืองภาคประชาชน” ได้ถูกบรรจุไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน พ.ศ. 2540 เรื่อยมาจนถึงรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2550 กล่าวคือ ในรัฐธรรมนูญทั้ง 2 ฉบับได้เขียนให้เห็นถึงสิทธิของประชาชนในการตรวจสอบนักการเมืองและสิทธิในการที่จะเข้าไปมีส่วนร่วม คัดค้านโครงการสาธารณะต่างๆ ที่จะมีผลกระทบโดยตรงต่อตนเองเพิ่มมากขึ้นอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนในรัฐธรรมนูญฉบับใดจากปรากฏการณ์ข้างต้น

นำไปสู่การกล่าวถึงบทบาทของประชาชนในการทำหน้าที่ติดตาม ตรวจสอบ มีส่วนร่วม และคัดค้านการดำเนินการต่างๆ ของรัฐที่กระทบต่อประชาชน จึงกลายเป็นแนวคิดหนึ่งของสังคมไทยที่ดูเสมือนว่าทุกฝ่าย (องค์กรที่ทำงานกับสาธารณชน) ให้ความสำคัญและสนใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อสนับสนุนให้เกิดการใช้สิทธิของประชาชน พร้อมไปกับความขัดแย้งที่เริ่มปรากฏให้เห็นระหว่างภาคประชาชนกับโครงการสำคัญๆ ที่มีผลกระทบต่อประชาชน (Sresunt, 2002, pp. 11-12)

การปรากฏตัวขึ้นของ “การเมืองภาคประชาชน” ที่ต้องการปกป้องและเรียกร้องสิทธิของตนเอง หรือเพื่อเรียกร้องให้แก้ไขปัญหาคความเดือดร้อนในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของตน ไม่ว่าจะเป็นสิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน สิทธิที่จะอาศัยและทำกินในที่ดินที่มีอยู่เดิม ซึ่งรัฐได้อาศัยอำนาจประกาศทับว่าเป็นเขตป่า สิทธิที่จะได้รับค่าชดเชยที่เป็นธรรมจากการที่ต้องสูญเสียที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย สิทธิที่จะเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติที่เคยใช้ประโยชน์แต่ถูกเพิกถอนโดยการก่อสร้างสาธารณูปโภคขนาดใหญ่ต่างๆ เช่น เขื่อน โรงไฟฟ้า หรือปัญหาราคาพืชผลตกต่ำจนผลผลิตที่ขายได้มีมูลค่าต่ำกว่าต้นทุนในการผลิตนั้น อาจกล่าวได้ว่า เป็นกระบวนการทำให้ตำแหน่งแห่งที่ทางการเมืองของประชาชนในระดับรากหญ้าหรือความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคม กลายเป็นประเด็นปัญหาที่ต้องได้รับการศึกษาหรือพูดถึง (problematization) ทั้งนี้ เพราะการเพิ่มขึ้นทั้งเชิงปริมาณและความถี่ของขบวนการเคลื่อนไหวในช่วงกว่าหนึ่งทศวรรษที่ผ่านมา บังคับให้สังคมต้องเผชิญหน้ากับบรรดาความทุกข์ยากที่ขบวนการเคลื่อนไหวจงใจที่จะเปิดเผยให้เห็น และทำให้สังคมต้องเผชิญหน้ากับความตึงเครียดของการดำเนินการทางการเมืองที่อาศัยการชุมนุมประท้วงบนท้องถนนและสถานที่ราชการ (Pintobtang, 1998, p. 5) พร้อมทั้งยังชี้ชวนให้เข้าใจ

สถานการณ์อีกว่า ความทุกข์ยากที่พวกเขาเผชิญอยู่เป็นผลจากนโยบายสาธารณะที่ไม่เป็นธรรม รวมทั้งระบบกฎหมายที่นำเข้ามาจากตะวันตก โดยไม่ได้ใส่ใจต่อจารีตปฏิบัติที่เป็นบรรทัดฐานของสังคมไทยเอง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ขบวนการเคลื่อนไหวของประชาชนในระดับรากหญ้าถือเป็นปฏิบัติการที่ยืนยันว่า โครงสร้างทางการเมือง และระบบเศรษฐกิจที่ดำรงอยู่อย่างสลับซับซ้อน (multi-layered structure) ในสังคมไทย นอกจากไม่อาจทำให้พวกเขาหลีกเลี่ยงความยากจนได้แล้ว ยังเป็นตัวการที่ทำลายฐานทรัพยากรซึ่งเป็นฐานการผลิตหรือฐานชีวิตของพวกเขาอีกด้วย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเน้นทำการศึกษาถึงพลวัตของขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในการเมืองภาคประชาชน ซึ่งถูกหยิบขึ้นมาเป็นวาระแห่งชาติครั้งแรกในปี พ.ศ. 2529 ในกรณีการก่อสร้างเขื่อนน้ำโจนที่จังหวัดกาญจนบุรี ที่มีการต่อต้านโครงการอย่างกว้างขวางจากหลายๆ ฝ่าย โดยมีองค์กรพัฒนาเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมมีบทบาทสำคัญในการระดมมวลชนจากทั้งนักวิชาการ สื่อมวลชน นักศึกษาและประชาชน ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้นในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 และในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 และ พ.ศ. 2550 ตามลำดับ โดยเน้นให้ 5 ฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ ประชาชน ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน และสถาบันอุดมศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม ถือได้ว่าเป็นการได้มาซึ่งกฎเกณฑ์ที่ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม และเป็นผลจากอำนาจของประชาชนที่ร่วมกันผลักดันตั้งแต่เหตุการณ์พฤษภาทมิฬ (พ.ศ. 2535) เครือข่ายองค์กรประชาธิปไตยและองค์กรประชาชน ซึ่งได้ร่วมกันเป็นขบวนการทางสังคมเพื่อเรียกร้องรัฐธรรมนูญฉบับ

ประชาชน และการปฏิรูปการเมือง โดยมีองค์ประกอบสำคัญได้แก่เครือข่าย 30 องค์กรประชาธิปไตย เครือข่ายผู้หญิง เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน 11 เครือข่ายร่วมกับเครือข่ายองค์กรชาวบ้านและกลุ่มวิชาชีพอิสระต่างๆ เช่น สภานายความ ชมรมแพทย์ชนบท โดยมีคณะกรรมการรณรงค์ประชาธิปไตย (ครป.) ทำหน้าที่เป็นกองเลขานุการ เครือข่ายเหล่านี้มีบทบาทในการผลักดันประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิทธิขั้นพื้นฐานและประเด็นเชิงนโยบายเพื่อให้มีการพิจารณาบรรจุลงในรัฐธรรมนูญ ผลจากการเคลื่อนไหวของขบวนการประชาธิปไตยสามารถที่จะระดมบุคคลต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิรูปรัฐธรรมนูญ และมีหลายมาตราที่สะท้อนถึงแนวคิดเรื่อง “การเมืองภาคประชาชน” ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง โดยเฉพาะเกี่ยวกับการกำหนดนโยบายที่มีผลต่อวิถีชีวิตของประชาชน (Thabchumpon & Ditapichai, 2002, p. 464)

แม้ว่าจะมีความพยายามของภาคประชาชนในการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาคritical ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย แต่ก็ยังไม่ได้มีการผลักดันไปสู่การปฏิบัติร่วมกันอย่างจริงจัง จึงนำไปสู่การเคลื่อนไหวขบวนการประท้วงในพื้นที่ต่างๆ มากมาย โดยเฉพาะที่เป็นความขัดแย้งระหว่างรัฐและภาคธุรกิจเอกชนกับภาคประชาชนในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น เช่น กรณีของสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ สมัชชาคนจน สมัชชาเกษตรกรรายย่อยภาคอีสาน และกลุ่มประชาชนที่คัดค้านโครงการขนาดใหญ่ของรัฐ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการก่อเกิดและพัฒนาการของขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมตามบริบทของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมและบทบัญญัติรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2540 และ พ.ศ. 2550

2. เพื่อวิเคราะห์พลวัตของขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตเชิงเนื้อหาของการวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาใน 2 ประเด็น คือ การก่อเกิดและพัฒนาของขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมตามบริบทของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมและบทบัญญัติรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2540 และ พ.ศ. 2550 และมุ่งวิเคราะห์พลวัตของขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย ประกอบด้วย ยุทธวิธีการต่อสู้ แกนนำ การระดมทรัพยากร และการแย่งชิงพื้นที่สาธารณะ โดยทั้ง 2 ประเด็นดังกล่าวนี้ มุ่งเน้นการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงรัฐศาสตร์ ภายใต้กระบวนการและแนวคิดการเมืองภาคประชาชน

2. ขอบเขตด้านพื้นที่ของการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ระดับ คือ

2.1 ในระดับภาพรวม คือ ทำการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมทั้งประเทศไทย ซึ่งจะทำให้ทราบถึงประเด็นปัญหาความขัดแย้งด้านการเมืองและการพัฒนาที่นำไปสู่การก่อเกิดแกนนำภาคประชาชน การรวมตัวกันเป็นองค์กรและเป็นขบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาชนบนพื้นฐานยุทธวิธีการต่อสู้แบบมีส่วนร่วมกับภาคีเครือข่ายทางการเมืองอื่นๆ ทั้งในด้านการระดมทรัพยากร การชิงพื้นที่สาธารณะ และการตรวจสอบท่าทีของรัฐว่าเป็นอย่างไร

2.2 ในระดับภาพย่อย ผู้วิจัยจะศึกษาเพื่อจำแนกให้เห็นถึงประเด็นความขัดแย้ง ในเรื่องทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในแต่ละภูมิภาค เพื่อให้ทราบถึงลักษณะเฉพาะหรือ ในประเด็นปัญหาที่มีความชัดเจนในแต่ละพื้นที่ เพื่อการศึกษาข้อมูลเชิงลึกถึงการพัฒนาหรือการก่อเกิดขบวนการเคลื่อนไหวการเมืองภาคประชาชนในปัญหาความขัดแย้งเหล่านั้น ตลอดจนพลวัตของขบวนการเคลื่อนไหวที่นำไปสู่การ

ต่อสู้ทางการเมืองภาคประชาชนที่ชัดเจนในบริบทของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมและภายใต้บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2540 และ พ.ศ. 2550

3. ขอบเขตด้านระยะเวลาในการศึกษา เพื่อให้ครอบคลุมบทบัญญัติรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2540 และ พ.ศ. 2550 จึงได้กำหนดระยะเวลาในการศึกษาข้อมูล 15 ปี คือ ช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2540-2555 เพื่อตรวจสอบพลวัตของขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมได้อย่างชัดเจน เหตุผลที่ผู้วิจัยเลือกช่วงเวลาดังกล่าว เนื่องจากรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 เป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรก ที่ได้นำแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนเข้ามาบรรจุไว้ในรัฐธรรมนูญ อย่างเป็นรูปธรรม ทำให้ภาคประชาชนโดยเฉพาะขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมสามารถใช้สิทธิ หรือกลไกตามรัฐธรรมนูญได้อย่างอิสระ

ประโยชน์ที่รับจากการวิจัย

1. ทำให้ทราบถึงการก่อเกิดและพัฒนาการของขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมตามบริบทของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมและบทบัญญัติรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2540 และ พ.ศ. 2550

2. ทำให้ทราบถึงพลวัตของขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การระดมทรัพยากร (resource mobilization)

เป็นแนวคิดที่ใช้วิเคราะห์การเมืองของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่นักสังคมศาสตร์ในสหรัฐอเมริกาได้พัฒนาขึ้นในช่วงทศวรรษ 1970 ซึ่งงานที่สำคัญ คือ “Resource Mobilization and Social Movements: A Partial Theory” ของ McCarthy and Zald (1977) โดยหัวใจสำคัญของแนวคิดเกี่ยวกับการระดมทรัพยากร คือการอธิบายการเกิด พัฒนาการ และความสำเร็จของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม โดยมี

เงื่อนไขด้านองค์การการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement Organization--SMO) กระบวนการระดมทรัพยากร และยุทธวิธีการเคลื่อนไหว โดยพัฒนาแนวคิดการระดมทรัพยากรจากแนวคิดของ Olson (1965) ที่ว่า การกระทำการร่วมกัน ต้องการแรงกระตุ้นส่วนบุคคลและโครงสร้างหรือกลไกที่ทำให้เกิดการลดต้นทุน การวิเคราะห์ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจึงเกี่ยวข้องกับ “องค์การการเคลื่อนไหวทางสังคม” เพราะจะเข้ามาทำหน้าที่ ในการรวบรวม “ทรัพยากร” (เงินทุน แรงงาน และความสมานฉันท์) และสร้างกิจกรรมในการระดมทรัพยากร ซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ดังนั้น ความสำเร็จ ล้มเหลว หรือการสร้างผลสะท้อนโดยการเคลื่อนไหวต่อสู้ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจึงขึ้นอยู่กับกลุ่มและองค์กรในบริบทแวดล้อมของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม นอกจากนี้องค์การของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมยังมีการกิจสำคัญในการคิดค้นนวัตกรรมในด้านวิธีการต่อสู้ได้แก่ ยุทธวิธีการระดมผู้สนับสนุน ยุทธวิธีดึงสาธารณชนและชนชั้นนำเพื่อให้เปลี่ยนมาเป็นผู้เห็นอกเห็นใจ หรือทำให้ผู้ที่ขัดขวางต่อต้านกลายเป็นผู้ที่เป็นกลาง เมื่อขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมกระทำการภายใต้บริบททางสังคม แนวคิดการระดมทรัพยากรจึงมองว่าขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมสามารถสร้างและใช้ประโยชน์จากบริบทหรือสภาพแวดล้อมดังกล่าวนี้ได้ เช่น พื้นที่สื่อ หรือเครือข่ายทางสังคมที่ดำรงอยู่ กลุ่มองค์กรหรือสถาบันทางสังคมบางอย่าง และอื่นๆ

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่ (New Social Movements--NSMs)

Castells (1983, pp. 215-288) ให้ความสำคัญกับผลกระทบของระบบทุนนิยมต่อการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เมืองและบทบาทของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในเมือง ในกระบวนการนี้ ประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวกับเมืองมีความสำคัญมาก เนื่องจากการบริโภค

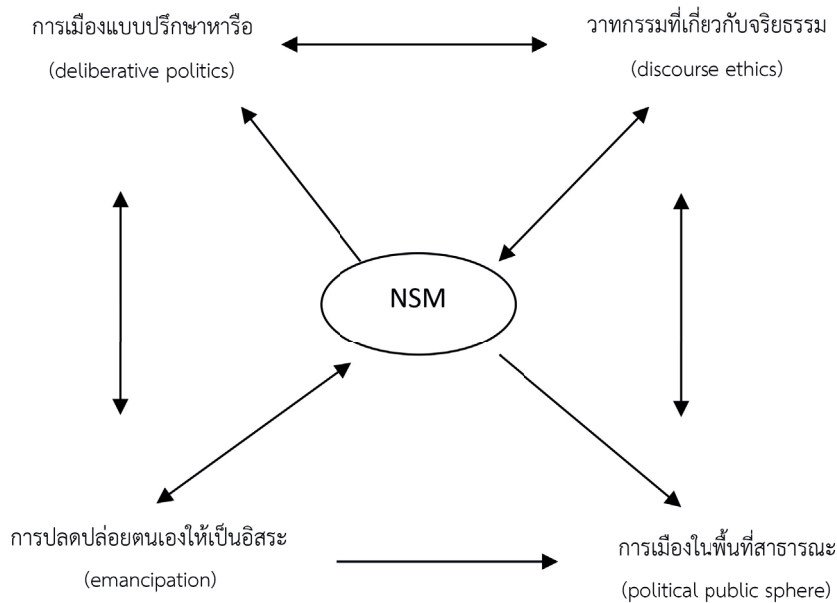
สาธารณะ (collective consumption) ทวีความสำคัญยิ่งขึ้นในสังคมเมือง และรัฐมีความจำเป็นต้องเข้าแทรกแซงเพื่อสนับสนุนการผลิตสินค้าและบริการประเภทที่มีความจำเป็นต่อสาธารณะ แม้ว่าจะไม่ทำกำไร บริบทเช่นนี้จึงเป็นเข้าหลอมการเติบโตของขบวนการทางสังคมเพื่อต่อรองกับรัฐและพลังทางสังคมอื่นๆ เพื่อจัดปรับชีวิตทางสังคมในเมือง คาสเทลมองว่าเมืองเป็นผลผลิตทางสังคม กล่าวคือเป็นผลผลิตจากการต่อรองผลประโยชน์และระบบคุณค่าที่แตกต่างกัน ในด้านหนึ่งกลุ่มผลประโยชน์ที่เป็นฝ่ายนำจะพยายามช่วงชิงพื้นที่เพื่อรักษาเป้าหมายของการทำทุกสิ่งให้กลายเป็นสินค้าตามตรรกะของระบบทุนนิยมและระบบราชการ แต่ในอีกด้านหนึ่ง ขบวนการคนรากหญ้าและขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในเมืองต่างๆ ก็พยายามปกป้องผลประโยชน์ของตน สร้างความเป็นอิสระทางการเมือง และรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มตนไว้ แม้คาสเทลจะเน้นว่าความสัมพันธ์ทางชนชั้นเป็นสิ่งสำคัญในขบวนการนี้ แต่เขาก็ยอมรับว่าความสัมพันธ์ทางชนชั้นจะอยู่ควบคู่ไปกับอัตลักษณ์และปัจจัยอื่นๆ ที่เป็นที่มาของการเปลี่ยนแปลง เช่น รูปแบบของรัฐ รวมทั้งอัตลักษณ์กลุ่มในด้านเพศภาวะ ชาติพันธุ์ สัญชาติ และความเป็นพลเมือง ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในเมืองมักจะต่อสู้ในประเด็นหลัก 3 ประการ ดังต่อไปนี้ (Buechler, 1995, pp. 443-444; Castells, 1997; Thongyou, 2014, pp. 147-150)

1. ความต้องการเกี่ยวกับรูปแบบต่างๆ ของการบริโภคสาธารณะที่รัฐพึงจัดให้ เป็นการท้าทายต่อตรรกะของระบบทุนนิยมที่เน้นคุณค่าแลกเปลี่ยนในระบบตลาดกับการที่รัฐพึงมีหน้าที่จัดสรรบริการที่มีมูลค่าใช้สอยตามความต้องการของชุมชน (รัฐไม่ควรกังวลว่าจะได้กำไรหรือขาดทุนจากการจัดบริการดังกล่าว)

2. อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมซึ่งเชื่อมโยงกับพื้นที่เป็นการต่อต้านระบบการจัดมาตรฐาน (standardization) และการทำให้เป็นหนึ่งเดียว (homogenization) ซึ่งเป็นแนวโน้มของการจัดการแบบระบบราชการและระบบองค์กรสมัยใหม่ ขบวนการทางสังคมสร้างและปกป้องความเป็นชุมชนไว้จากระบบมาตรฐานเดียวและความเป็นหนึ่งเดียว

3. การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของรัฐบาลและการบริหารงานภาครัฐให้มีการกระจายอำนาจ การจัดการดูแลตนเอง และอิสรภาพในการตัดสินใจของประชาชน การเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ของ Habermas

(1981) คือ การปฏิบัติการเพื่อต่อต้านอำนาจนิยมและการครอบงำของรัฐ และเป็นการต่อต้านการควบคุมของระบบทุนนิยมในเวลาเดียวกัน จุดประสงค์ทางการเมือง 2 ด้าน ของกลุ่มชนที่เคลื่อนไหวทางสังคม โดยผ่าน “พื้นที่สาธารณะ” ด้านหนึ่งพวกเขาต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมในระบบการเมืองโดยตรง เพื่อมีอิทธิพลในการเปลี่ยนแปลงระบบ อีกด้านหนึ่งต้องการฟื้นฟูและขยายอาณาเขตของประชาสังคม และพื้นที่สาธารณะ รวมทั้งสร้างอัตลักษณ์ของตนเองใหม่ ทั้งนี้ เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะในการปฏิบัติการเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคม (Piamphongsant, 2007, p. 190)

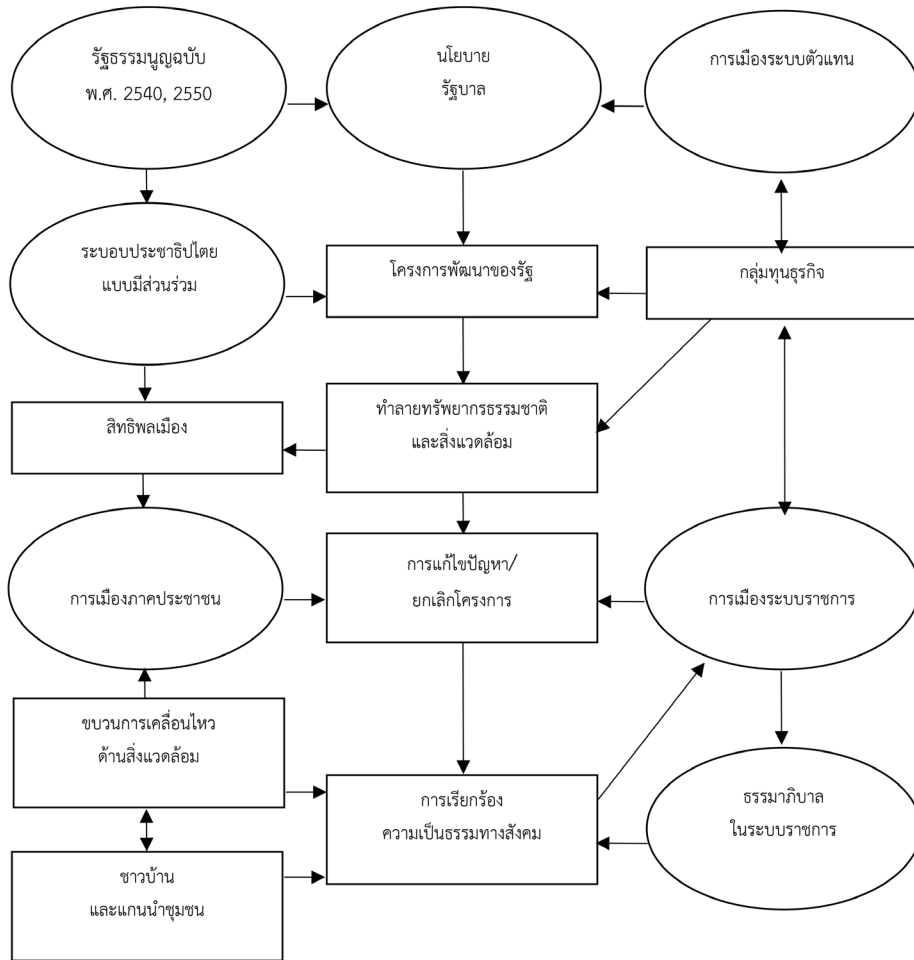

ภาพ 1 แบบจำลอง New Social Movement ของ Habermas

ที่มา. จาก “New social movements and cultural crises in the era of post modernity,”
by P. Piamphongsant, 2007, *Political Science Journal*, 28 (Special), p. 191. [In Thai]

การศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมสามารถอธิบายตามทฤษฎีการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ (New Social Movements--NSMs) ได้ว่าเป็นขบวนการสังคมที่ไม่ได้เรียกร้องต้องการจะยึดหรือเข้าไปมีอำนาจรัฐ แต่เป็นการเมืองภาคประชาชนในการสร้างขบวนการหรือสร้างอำนาจการต่อรองทางการเมืองให้กับขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมโดยเน้นพื้นที่การต่อสู้ในรูปแบบประชาสังคม (civil society) มีการจัดองค์กรในลักษณะกลุ่มหรือชมรมในระดับท้องถิ่นที่เชื่อมสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านและแกนนำชุมชน และประสานกับกลุ่มหรือชมรมภายนอกชุมชนและองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) เป็นภาคีเครือข่าย มียุทธศาสตร์ ยุทธวิธี และเป้าหมายการเคลื่อนไหวที่มีประเด็นคัดค้านหรือการเรียกร้องปัญหาที่ชัดเจนของภาคประชาชน ดังเช่นแนวคิดที่ Pintobtang (1998) เสนอว่า ขบวนการเคลื่อนไหวของประชาชนในด้านสิ่งแวดล้อมนั้นเกิดจากปัญหาและความเดือดร้อนซึ่งเป็นเรื่องเร่งด่วนที่ทำให้เกิดการรวมตัวมีประเด็นหลักในเรื่องของจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมที่ชุมชนนั้นได้รับผล

กระทบจากโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ของรัฐและกลุ่มทุนธุรกิจ เช่น โครงการโรงไฟฟ้าหินกรูด-บ่อนอก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์โครงการท่อก๊าซไทย-มาเลเซีย อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา โครงการท่อก๊าซยานาดา ไทย-พม่า โครงการโรงไฟฟ้าทางดง โครงการโรงงานกำจัดกากมลพิษเจนโก้ และโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน (Jarusombat, 2016) โครงการพัฒนาเหล่านี้ นอกจากจะส่งผลต่อการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อสิทธิพลเมืองของประชาชนตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 และ พ.ศ. 2550 ทั้งนี้ ขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมเหล่านี้อาจมีเครือข่ายเชื่อมโยงกับองค์กรและนักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในระดับชาติ จึงสามารถขยายการต่อสู้เรียกร้องของขบวนการในลักษณะช่วยเหลือกันในวงกว้างภายใต้แนวทางการเมืองระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมจนกลายเป็นรูปธรรมของขบวนการต่อสู้ระหว่างภาคประชาชนกับรัฐและกลุ่มทุนธุรกิจ

ภาพ 2 กรอบแนวความคิดที่ใช้ในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การออกแบบงานวิจัย

ผู้วิจัยได้ออกแบบงานวิจัยให้มีลักษณะเป็นพหุกรณีศึกษา (multiple cases) ที่เกี่ยวข้องหรือมีความสัมพันธ์ทั้งโดยตรงและโดยอ้อมกับเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ที่สนใจศึกษา (Snow & Trom, 2002, pp. 161-162) ด้วยการสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) กลุ่มแกนนำและกลุ่มบุคคลที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยภายในช่วงเวลาระหว่าง พ.ศ. 2540-2555 ทั้งการสัมภาษณ์บุคคลจากทุกกลุ่มบุคคลที่เป็น

แกนนำของขบวนการเคลื่อนไหว กลุ่มบุคคลจากหน่วยงานและองค์กรของรัฐที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มนักวิชาการที่มีความรู้หรือมีบทบาทเข้าร่วมในขบวนการเคลื่อนไหวดังกล่าว

การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลสนามในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ระดับ ดังนี้

1. ข้อมูลของขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในภาพใหญ่ของประเทศไทยในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2540-2555 ซึ่งผู้วิจัยจะจำแนกให้เห็นถึงประเด็นความขัดแย้งในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมในแต่ละภูมิภาค ซึ่งจะช่วยให้ทราบถึงลักษณะเฉพาะหรือ

ประเด็นปัญหาได้สืกลงไปในแต่ละภูมิภาคและพื้นที่ โดยผู้วิจัยจะมีการยกตัวอย่างของเหตุการณ์การชุมนุม เคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม ที่มีการประท้วงหรือมีความขัดแย้งในประเด็นนั้นซ้ำหลายครั้งขึ้นในพื้นที่เดียวกัน เพื่อใช้อธิบายเป็นกรณีตัวอย่างของปัญหาที่ทำให้เกิด ขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม

2. ข้อมูลของขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในภาพย่อย ด้วยการเลือกกรณีปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่มีความหลากหลายภายในขอบเขตเชิงเวลา ที่ศึกษา ซึ่งจะมีข้อมูลที่จะช่วยให้ทราบถึงประเด็นปัญหา ความขัดแย้งในโครงการหรือขบวนการเคลื่อนไหว ทั้งในเชิงการเมืองและการพัฒนาที่นำไปสู่การก่อเกิด ขบวนการ การรวมตัวผู้นำและแกนนำ ยุทธวิธีในการต่อสู้เคลื่อนไหว การระดมทรัพยากร การช่วงชิงพื้นที่สาธารณะ และท่าทีของรัฐที่ต่อขบวนการเคลื่อนไหว ด้านสิ่งแวดล้อมว่าเป็นอย่างไร มีภาพสะท้อนของ ขบวนการเคลื่อนไหวในลักษณะอย่างไร ทั้งในเชิงบวก และเชิงลบต่อกระบวนการทางการเมืองและการพัฒนา สังคม

การเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย

1. ข้อมูลเอกสาร (documents data) ซึ่งประกอบด้วย ข้อมูลและข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ หนังสือและบทความวิชาการ รายงานวิจัย เอกสารประกอบการประชุม วิทยานิพนธ์ ดุษฎีนิพนธ์ กฎหมาย และระเบียบราชการที่เกี่ยวข้องกับขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม

2. ข้อมูลวิจัยสนาม (field data) เป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมมาจากการสัมภาษณ์เจาะลึกกลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants) ที่เกี่ยวข้องกับ โครงการและขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม จำนวน 3 กลุ่ม ได้แก่

2.1 กลุ่มแกนนำของขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม กลุ่มประชากรเป้าหมายนี้ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจงผสมกับวิธีการ Expert Choice ที่เลือก

หรือเสนอชื่อโดยผู้เชี่ยวชาญ (Chinatrakol, 2001, pp. 19-20) เป็นการเลือกผ่านคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษาและนักวิชาการที่เกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม รวมถึงใช้วิธี Reference Person ซึ่งผู้วิจัยจะทำการสอบถามผู้ให้ข้อมูลหลักหลังจากการสัมภาษณ์แล้วเสร็จว่า มีแกนนำหรือบุคคลท่านใดที่เป็น ผู้มีความรู้ความสามารถหรือมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับขบวนการเคลื่อนไหวในประเด็นที่ผู้วิจัยได้ศึกษา ซึ่งบุคคลที่ให้สัมภาษณ์จะช่วยระบุชื่อและเบอร์โทรศัพท์ พร้อมติดต่อดังกล่าว วัน เวลา ที่สะดวกให้กับผู้วิจัย โดยการแนะนำในลักษณะดังกล่าวเป็นวิธีการที่ดีที่สุด สำหรับการเข้าถึงตัวผู้ให้ข้อมูลหลักในส่วนของกลุ่มแกนนำโดยกลุ่มประชากรนี้มีผู้ให้ข้อมูล จำนวน 10 คน ได้แก่ (1) นางจินตนา แก้วขาว (แกนนำคัดค้านการก่อสร้างโรงไฟฟ้าบ้านกรูด) (2) นางดารัลย์ จันทรหัสดี (แกนนำคัดค้านการก่อสร้างบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน) (3) นางมณี บุญรอด (แกนนำคัดค้านเหมืองแร่โปแตช) (4) นายประยงค์ ดอกคำไย (แกนนำที่เคลื่อนไหวในประเด็นที่เกี่ยวข้องที่ดินและป่าไม้ในภาคเหนือ) (5) นายศศิน เฉลิมลาภ (แกนนำคัดค้านการก่อสร้างเขื่อนแม่วงก์) (6) นายสุริยนต์ ทองหนูเอียด (แกนนำผู้มีประสบการณ์ในการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม) (7) นายกิตติภาพ สุทธิสว่าง (แกนนำคัดค้านการก่อสร้างท่อก๊าซไทย-มาเลเซีย) (8) นายบำรุง คะโยธา (อดีตแกนนำสมัชชาคนจน) (9) นายประสิทธิ์พร กาพอ่อนศรี (แกนนำคัดค้านการก่อสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้น) และ (10) นายวิโชคศักดิ์ ธรนรงค์ไพรี (แกนนำคัดค้านการก่อสร้างท่าเรือปากบารา)

2.2 กลุ่มเจ้าหน้าที่ของรัฐ เป็นกลุ่มประชากรที่ได้คัดเลือกแบบเจาะจง โดยพิจารณาจากประสบการณ์การทำงาน/เคยดำรงตำแหน่งสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการดูแล/กำกับนโยบายด้านสิ่งแวดล้อม หรือเป็นผู้ที่มีประสบการณ์/ผู้ปฏิบัติงานในสถานการณ์ ที่มีการชุมนุมเคลื่อนไหวทางสังคม โดยกลุ่มนี้มีผู้ให้ข้อมูลหลัก

มีจำนวน 7 คน ได้แก่ (1) นายธีรยุทธ เอี่ยมตระกูล (อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดสุราษฎร์ธานี) (2) ดร.เกษมสันต์ จิณณวาโส (ปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม) (3) ดร.สุพล ชามาตย์ (ผู้ช่วยปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม) (4) พ.ต.ท.ดร.ธีรภูมิ นิลเพชร (เจ้าหน้าที่ตำรวจผู้มีประสบการณ์ในดูแลและรับมือกับการชุมนุมเคลื่อนไหวทางสังคมมากกว่า 10 ปี) (5) พ.ต.ท.ศรายุทธ อรุณฉาย (สารวัตรงานแผนและการฝึก กองกำกับการควบคุมฝูงชน 1 กองบังคับการอารักขาและควบคุมฝูงชน) (6) พล.ต.อ.เสรีพิศุทธิ์ เตมียาเวศ (อดีตผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ) และ (7) นายบุญเลิศ คชายุทธเดช (อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรธรรมนูญ (ส.ส.ร.) จังหวัดนนทบุรี ปี พ.ศ. 2540 และผู้มีประสบการณ์ด้านสื่อสารมวลชน)

2.3 กลุ่มนักวิชาการ เป็นกลุ่มประชากรที่ได้มาด้วยวิธีการที่คล้ายคลึงกับกลุ่มแกนนำขบวนการเคลื่อนไหว กล่าวคือใช้การเลือกแบบเจาะจงผลงานกับวิธีการ Expert Choice ผ่านคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา และวิธี Reference Person คือ การสอบถามเพื่อนนักวิชาการที่ควรจะมีประสบการณ์เพิ่มเติม เพื่อการสัมภาษณ์นักวิชาการที่เป็นผู้มีความรู้ความสามารถหรือสนใจในประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งในประเด็นเชิงวิชาการและการมีส่วนร่วมในขบวนการเคลื่อนไหวที่เป็นกรณีศึกษาในการวิจัยนี้ โดยประชากรกลุ่มนี้มีผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งหมด 7 คน ได้แก่ (1) ดร.อาภา หวังเกียรติ (2) ผศ.ดร.โอฬาร ถิ่นบางเตียว (3) ผศ.วุฒิศักดิ์ ลาภเจริญทรัพย์ (4) รศ.ดร.รงค์ บุญสวยขวัญ (5) รศ.ดร.ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ (6) รศ.วิทยากร เชียงกุล และ (7) อ.สันติภาพ ศิริวัฒนโฬกุล

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้วิธีการตรวจสอบความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของข้อมูลในระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูลสนามด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยได้

ใช้หลักการและวิธีตรวจสอบแบบสามเส้า (triangulation) ในรูปแบบต่างๆ อาจเป็นการเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้จากวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่แตกต่างกัน หรือเปรียบเทียบข้อมูลจากแหล่งข้อมูล เช่น บุคคล เวลา สถานที่ ที่แตกต่างกัน ซึ่งต้องทำการตรวจสอบตลอดระยะเวลาการเก็บข้อมูล รวมถึงการตรวจสอบข้อมูลการสัมภาษณ์กับข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องจากการเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสาร ข้อมูลบุคคลจากการสัมภาษณ์กลุ่มประชากรหลักทั้ง 3 กลุ่ม ได้ผ่านการตรวจสอบข้อมูลด้วยวิธีการดังกล่าวจนเกิดความมั่นใจในความถูกต้อง (validity) และความน่าเชื่อถือ (reliability) ของข้อมูล รวมทั้งยังได้มีการสอบทานข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ว่าเป็นข้อมูลที่ปราศจากอคติ (bias) เป็นข้อมูลที่มีความเป็นกลางและไม่โน้มเอียงเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง (Patton, 1990, pp. 187-198; Snow & Trom, 2002, pp. 150-152)

การวิเคราะห์ข้อมูลจะดำเนินการอย่างต่อเนื่องพร้อมกับการเก็บรวบรวมข้อมูลตั้งแต่เข้าไปศึกษาข้อมูลในพื้นที่ต่างๆ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก การวิเคราะห์ข้อมูลเริ่มจากการจัดระเบียบข้อมูลและแยกแยะเป็นหมวดหมู่ (categories) เพื่อให้ง่ายต่อการคัดแยกข้อมูล ตลอดจนนำข้อมูลที่ผ่านการคัดแยกแล้วมาจัดเป็นเป็นรูปแบบ (type) ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับประเด็นเชิงเนื้อหา (content) ที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้ในแต่ละบท ภายใต้คำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อให้การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นไปตามกรอบแนวคิดการวิจัยที่ได้กำหนดไว้ นอกจากนี้ยังได้พยายามเชื่อมโยงผลการวิเคราะห์กับแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ด้วยการตีความข้อเท็จจริงบนพื้นฐานปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในบริบทเชิงเนื้อหาที่สะท้อนจากความเห็นและข้อมูลจากทุกกลุ่มประชากร ด้วยวิธีการหาข้อสรุปจากการวิเคราะห์แบบอุปนัย (inductive analysis) เพื่อให้ผู้วิจัยนำข้อมูลที่เป็นรูปธรรมมาอธิบายให้เป็นนามธรรมได้ โดยข้อมูลที่เป็น

รูปธรรมในงานวิจัยนี้จะสามารถนำไปเชื่อมโยงแนวคิดที่ใช้ในงานวิจัยเพื่อสนับสนุนข้อสรุปจากงานวิจัยนี้ให้มีความชัดเจนมากขึ้น จากนั้นตรวจสอบข้อมูลว่าเพียงพอต่อการวิเคราะห์ได้อย่างครบถ้วนตามวัตถุประสงค์การวิจัย

ผลการวิจัย

การก่อเกิดและการพัฒนาการของขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม

1. ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม มีบริบทของปัญหาที่แตกต่างกันหลายประเด็น แต่ละประเด็นล้วนมีเหตุปัจจัยและผลกระทบที่แตกต่างกัน ทั้งต่อผู้คน ชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ความหลากหลายแตกต่างกันนำไปสู่ขบวนการเคลื่อนไหวที่แตกต่างกัน ในเชิงการกำหนดยุทธศาสตร์ ยุทธวิธี และเป้าหมาย ซึ่งล้วนต้องพิจารณาโดยนำปัจจัยและเงื่อนไขของบริบทท้องถิ่นและวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ดังนั้นถึงแม้จะมีความแตกต่างกันแต่ก็อาจจะมีบางปัจจัยที่เชื่อมโยงกันได้ ในเชิงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น แนวทางการเคลื่อนไหวของปัญหาทรัพยากรชายฝั่งทะเลย่อมมีความแตกต่างจากการเคลื่อนไหวในปัญหาเหมืองแร่และโรงโม่หิน แต่ปัญหาของชาวประมงชายฝั่งทะเลจะเชื่อมสัมพันธ์ได้กับปัญหาโรงไฟฟ้าถ่านหิน ดังเช่นในกรณีโรงไฟฟ้าถ่านหินที่บ่อนอกและหินกรูด การวิเคราะห์การก่อเกิดและพลวัตของขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม จึงไม่สามารถศึกษาวิเคราะห์ในบริบททางรัฐศาสตร์เพียงสาขาวิชาเดียวเท่านั้น แต่ต้องใช้แนวคิดทฤษฎีทางสังคมวิทยา และการพัฒนา ซึ่งสามารถช่วยอธิบายเกี่ยวกับโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม ทรัพยากรชุมชน และวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งล้วนเป็นข้อมูลและความรู้ที่สำคัญในการกำหนดยุทธศาสตร์ ยุทธวิธี และเป้าหมายของการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมทั้งสิ้น

2. ในความเป็นจริง การต่อสู้ของภาคประชาชน

มิได้มีภาพสวยงามหรือสมดูลในการขับเคลื่อน แต่ภาคประชาชนมีการต่อรอง แบ่งแยก และในหลายกรณีก็ไม่ได้มีความมั่นคงทางการเมืองและสังคมในระดับท้องถิ่น ทุกประเด็นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมย่อมมีทั้งผู้ที่เห็นด้วย-ไม่เห็นด้วยอยู่ในชุมชนเดียวกัน หรือผู้ที่คัดค้าน-ผู้ที่สนับสนุน หรือผู้ที่ได้รับผลประโยชน์ผู้ที่สูญเสียผลประโยชน์ การแบ่งแยกในลักษณะ 2 ขั้วเช่นนี้ได้นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างแต่ละขั้วหรือแต่ละกลุ่มในแต่ละพื้นที่ที่ประสบปัญหานั้นไม่ได้มีความเป็นหนึ่งเดียวกัน จึงนำไปสู่การต่อสู้และแข่งขันกันเองในหมู่ประชาชนในพื้นที่ และในหลายกรณีได้นำไปสู่การใช้ความรุนแรงต่อกัน ขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมจึงไม่ได้เป็นเพียงการต่อสู้กับภาครัฐและกลุ่มทุนธุรกิจเท่านั้น แต่ยังเป็นการต่อสู้ระหว่างประชาชนในระดับชุมชนท้องถิ่นด้วย จากผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า แม้แต่ภายในขบวนการเคลื่อนไหวก็มีความตึงเครียดในด้านต่างๆ รวมถึงความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของตนเองและครอบครัวด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งที่เกิดขึ้นกับกลุ่มแกนนำของขบวนการ ตัวอย่างเช่น การเสียชีวิตของ เจริญ วัตรอักษร แกนนำขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านโรงไฟฟ้าบ่อนอก หรือการถูกลอบยิงของ จินตนา แก้วขาว แกนนำขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านโรงไฟฟ้าบ้านกรูด และอีกหลายกรณี ดังนั้น หากขบวนการเคลื่อนไหวไม่สามารถสร้างเอกภาพภายในได้ การจะขับเคลื่อนขบวนการให้เดินหน้าเคลื่อนไหวจนบรรลุผลสำเร็จนั้นจะทำได้ยากยิ่ง เพราะไม่ได้มีแต่เพียงลักษณะของการใกล้ชิดหรือต่อรองเพื่อการจัดสรรผลประโยชน์ หรือการแก้ไขปัญหาสุขภาพและคุณภาพชีวิต ประเด็นการสร้างเสริมพลังในการขับเคลื่อนบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น และการประสานความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายอื่นๆ จึงนับเป็นยุทธศาสตร์การเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ

3. การเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อม ชี้ให้เห็นว่าประชาชนมิใช่เป็นฝ่ายที่อยู่นิ่งหรือเป็นฝ่ายรับอย่าง

เดียว ในทางตรงกันข้ามในหลายๆ กรณีได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สำคัญ เพราะ “การเคลื่อนไหวทางสังคม” เป็นปฏิบัติการของกลุ่มคนที่มีเป้าหมายเดียวกัน คือต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมที่พวกเขาอาศัยอยู่ในประเด็นต่างๆ ยิ่งไปกว่านั้นการเคลื่อนไหวทางสังคมยังเป็นกระบวนการทางสังคมและทางการเมืองที่เติบโตมาพร้อมกับอุดมการณ์เสรีนิยมประชาธิปไตยซึ่งให้ความสำคัญกับเสรีภาพในการแสดงออกและการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างมาก โดยเชื่อว่าเมื่อประชาชนถูกกดขี่ข่มเหงหรือไม่ได้รับความเป็นธรรม พวกเขาจะมีสิทธิที่จะออกมาแสดงความเห็น วิพากษ์วิจารณ์ ประท้วง และเรียกร้องความยุติธรรมให้ตัวเองได้ ทั้งนี้ แม้ว่ากลุ่มคนที่เข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมอาจจะมีหลากหลายแตกต่างกันไปในแต่ละบริบทของปัญหาอีกทั้งกระบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในสังคมไทยปัจจุบันยังพบเห็นการเข้ามามีบทบาทสำคัญหรือการเข้ามาแทรกแซงของ กลุ่มการเมืองในระดับท้องถิ่นซึ่งมักจะเชื่อมโยงกับพรรคการเมืองในระดับประเทศ กลไกทางการเมืองเช่นนี้ได้ค่อยๆ เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อทิศทางการเคลื่อนไหวในประเด็นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมมากขึ้นเรื่อยๆ การเคลื่อนไหวในเชิงการประนีประนอม จึงพบเห็นได้ในหลายกรณี หากกลุ่มการเมืองท้องถิ่นที่ร่วมเป็นเครือข่ายหรือเป็นแกนนำของขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมมีเครือข่ายสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับพรรคการเมืองฝ่ายรัฐบาล แต่การเคลื่อนไหวในเชิงความขัดแย้งและรุนแรงก็มีความชัดเจนขึ้น หากกลุ่มการเมืองท้องถิ่นที่ร่วมเป็นเครือข่ายหรือเป็นแกนนำของขบวนการมีเครือข่ายสัมพันธ์ที่ตรงข้ามกับพรรคการเมืองฝ่ายรัฐบาล ระบบการเมืองท้องถิ่นจึงเข้ามามีบทบาทมากขึ้นในกระบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในสังคมไทย แม้ว่านักการเมืองท้องถิ่นอาจจะไม่แสดงตัวร่วมกับแกนนำอย่างชัดเจน แต่ก็มีการสนับสนุนหรือคัดค้านร่วมกันใน

ทางใดทางหนึ่ง

4. ประเด็นเกี่ยวกับศักยภาพของขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม ที่จะเดินไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่สมบูรณ์ ในระดับท้องถิ่นการต่อต้านชัดเจนในชีวิตประจำวัน เช่น การนัดท้าวร้าย การคว่ำบาตร (boycott) มีผลต่อความขัดแย้ง ดึงเครียดและการเปลี่ยนแปลงในชุมชนและสังคม โดยนัยทั่วไปกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม จึงไม่ใช่เป็นเพียงการแสดงออกของระบอบประชาธิปไตยและเสรีภาพของประชาชน แต่เป็นสถานการณ์ที่อาจนำขบวนการเคลื่อนไหวไปในแนวทางทั้งที่เป็นแบบสันติวิธีหรือการใช้ความรุนแรง นักวิชาการบางคนเชื่อว่ากระบวนการเคลื่อนไหวของประชาชนอาจเป็นไปได้ในหลายรูปแบบและทำให้การเคลื่อนไหวขยายออกไปกว้างขวางจากปัญหาระดับท้องถิ่นไปสู่ระดับประเทศ นักวิชาการบางคนเชื่อว่าขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมคือความหวังของประเทศยากจน นักวิชาการบางคนชี้ว่าการเคลื่อนไหวทางสังคมเกิดขึ้นเฉพาะคนกลุ่มเล็กๆ ที่พยายามเป็นตัวแทนของคนส่วนใหญ่ แต่นักวิชาการบางคนเชื่อว่าการเคลื่อนไหวทางสังคมมีกิจกรรมทางการเมืองที่ซับซ้อน รวมถึงการใช้เครื่องมือสื่อสารสมัยใหม่ในการขับเคลื่อนขบวนการด้วย ดังนั้น การศึกษาเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมจึงจำเป็นต้องมองหารูปแบบและเหตุปัจจัยที่หลากหลายของการเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมขบวนการ ซึ่งไม่ใช่แต่เพียงกลุ่มประชาชนที่เป็นผู้สูญเสียหรือได้รับผลกระทบโดยตรงจากโครงการนั้นๆ แต่ยังรวมถึงคนชั้นกลาง ปัญญาชน และประชาชนผู้สนใจในเมืองด้วย กระบวนการขับเคลื่อนจึงไม่ใช่เพียงแนวทางการชุมนุมประท้วงเท่านั้น แต่การช่วงชิงพื้นที่สื่อก็มีความสำคัญมากขึ้นเรื่อยๆ ในกระบวนการเผยแพร่ข้อมูลข้อเท็จจริง และข่าวสารสู่สาธารณะ เพราะนอกจากจะขยายแนวร่วมหรือผู้สนับสนุนได้มากขึ้นเท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างแรงกดดันต่อการตัดสินใจและการ

แสดงท่าทีของภาครัฐและกลุ่มทุนธุรกิจที่เกี่ยวข้องด้วย ดังนั้น การเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมของภาคประชาชนในแต่ละประเด็นจึงอาจจะมีลักษณะที่คล้ายกันในช่วงเป้าหมาย แต่ยุทธศาสตร์และยุทธวิธีของการเคลื่อนไหวมีความซับซ้อนหลากหลาย และยิ่งคาดเดายากมากขึ้นเรื่อยๆ

พลวัตของขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย

แกนนำ เครือข่าย และยุทธวิธีของขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม ปัจจัย พื้นฐานที่นำไปสู่ความร่วมมือในขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมของแกนนำและเครือข่าย คือรูปแบบความสัมพันธ์และความขัดแย้งระหว่างรัฐและภาคประชาชน ซึ่งมีปัจจัยและเงื่อนไขที่แตกต่างกัน ได้แก่

รูปแบบที่ 1 รัฐผูกขาดความเป็นส่วนรวมไว้แต่ผู้เดียวผ่านระบบการเมืองท้องถิ่น ซึ่งมีอิทธิพลต่อการก่อเกิดแกนนำและเครือข่ายขบวนการเคลื่อนไหว รวมถึงได้กำหนดขอบเขตและแนวทางการเคลื่อนไหวโดยใช้นโยบายประชานิยมภาครัฐได้พยายามใช้นโยบายประชานิยมที่มีลักษณะแบบขายตรง เพื่อจัดสรรกองทุนช่วยเหลือชาวบ้านในรูปแบบต่างๆ ซึ่งทำให้ชาวบ้านเสียดทานการเป็นผู้เอาแต่รับ คิดแต่จะได้อะไรไม่คิดริเริ่มที่จะผลักดันการเมืองภาคประชาชนเพื่อการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาดตนเองอย่างเหมาะสมกับเหตุปัจจัย ภาคประชาชนดูจะอ่อนแอลง บรรดา NGO ที่เคยคึกคักพอถูกรัฐบาลช่วงชิงชาวบ้านไปก็ต้องลดบทบาทตนเองลงไม่สามารถกระตุ้นให้ชาวบ้านเกิดความตระหนักรู้ในปัญหาของชุมชนได้ดังเช่นแต่ก่อน การสื่อสารระหว่างเครือข่ายการเมืองภาคประชาชนก็ลดลงอย่างเห็นได้ชัด โดยรัฐได้เข้าครอบงำสื่อสารมวลชนหลากหลายรูปแบบ เช่น การจัดรายการนายกรัฐมนตรียพบประชาชน ตัดช่องทางเชื่อมโยงระหว่างภาคประชาชนกับสื่อสารมวลชนรวมถึงภาครัฐได้เข้ายึดครองพื้นที่สาธารณะ

ผ่านระบบการเมืองท้องถิ่นและนโยบายประชานิยม กลไกการเคลื่อนไหวของการเมืองภาคประชาชนถูกรวบจำโดยนักการเมืองท้องถิ่นที่มีสัมพันธ์ใกล้ชิดกับนักการเมืองระดับชาติที่คุมอำนาจรัฐ

รูปแบบที่ 2 ภาครัฐกับภาคธุรกิจสมคบกันแสวงหาผลประโยชน์มีความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับภาคธุรกิจเอกชนในการแสวงหาประโยชน์ทำการทุจริตคอร์รัปชันทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่แทรกซึมลงไปถึงโครงการขนาดเล็กในท้องถิ่นมีทั้งนักการเมืองและนักธุรกิจร่วมมือกันแสวงหาผลประโยชน์ ในระดับชาติก็มีความร่วมมือกันผลักดันโครงการขนาดใหญ่ที่เอื้อประโยชน์แก่ภาคธุรกิจ ประชาชนถูกเอารัดเอาเปรียบ ทรัพยากรธรรมชาติเสียหายและถูกทำลายจนกระทั่งประชาชนและอีกหลายองค์กรก่อตัวออกมาทำการเมืองภาคประชาชนมากขึ้นมาช่วยกันสืบสวนและค้นหาข้อมูลการโกงกินและคอร์รัปชันของรัฐบาล ทั้งการก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐาน โครงการสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ สินค้าพืชผลเกษตร เช่น ถั่วเหลือง ผลผลิตลำไย ไปจนถึงการก่อสร้างสนามบิน ล้วนแต่เป็นความร่วมมือแสวงหาผลประโยชน์ระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน อีกทั้งรัฐบาลยังพยายามลดความน่าเชื่อถือของการเมืองภาคประชาชนว่าเป็นพวกที่ทำทุกอย่างโดยมีผลประโยชน์แอบแฝง ไม่น่าเชื่อถือพร้อมทั้งเสนอข่าวสารข้อมูลเช่นนี้ผ่านสื่อสาธารณะ และใช้กลไกของรัฐในการต่อสู้เชิงอำนาจ จนกระทั่งภาคประชาชนอ่อนแอลงเรื่อยๆ

รูปแบบที่ 3 หน่วยงานภาครัฐหลายระดับเอื้อประโยชน์ให้ภาคเอกชนได้เข้ายึดครองและทำลายทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ครอบครองที่ดินสาธารณะพื้นที่ป่าอนุรักษ์ทำลายป่าไม้ ทำลายภูเขาทำลายแม่น้ำและอื่นๆ จนกระทั่งชาวบ้านและผู้นำท้องถิ่นบางส่วนทนไม่ได้ต้องก้าวออกมาสวมวิญญาณนักเคลื่อนไหวคัดค้านขอให้อำนาจรัฐเข้าแก้ไขและให้ความเป็นธรรมแก่ประชาชน ล้มเลิกโครงการพัฒนาที่

จะทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสุดท้าย แขนงบางคนต้องถูกยิงตายหรือบาดเจ็บ เช่น กรณีที่เป็นชาวคริสต์ที่โดนยิงตายคือการเสียชีวิตจากการลอบสังหาร เจริญ วัดอักษรผู้นำชุมชนบ่อนอก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งต่อต้านการบุกรุกที่ดินสาธารณะ และ การสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหิน โดยกลุ่มอิทธิพลท้องถิ่นและกลุ่มทุนธุรกิจจากนั้นก็มีการลอบยิงจินตนา แก้วขาว แกนนำการต่อสู้โรงไฟฟ้าที่บ้านกรูด อย่างไรก็ตาม แม้จะเป็นการสูญเสียแกนนำคนสำคัญ แต่วิธีการนี้ กลับเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือระหว่างภาคีเครือข่ายที่เข้มแข็ง มาช่วยกันขยายการทำงานการเมืองภาคประชาชนกระทั่งสามารถเอาชนะทั้งอิทธิพลการเมืองและกลุ่มทุนธุรกิจได้ รวมทั้งยังขยายการสนับสนุนช่วยเหลือไปยังขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในพื้นที่อื่นๆ อีกด้วย ส่งผลอย่างสำคัญต่อการยุติโครงการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหลากหลายรูปแบบ ทั้งที่ดินสาธารณะ ป่าไม้ และทรัพยากรทางทะเล

รูปแบบที่ 4 สื่อที่ไม่ทำหน้าที่เพื่อสาธารณะ การที่ภาคธุรกิจกล้าแข็งและสัมพันธ์ใกล้ชิดกับภาครัฐจึงสามารถร่วมลงทุนและเข้ายึดสื่อสาธารณะสื่อจึงแทนที่จะทำหน้าที่เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารสู่สาธารณะ กลับเลือกเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเพื่อประโยชน์เฉพาะของคนบางกลุ่ม ภาคประชาชนจึงต้องพยายามสร้างสื่อขึ้นเองเพื่อสื่อสารและเชื่อมโยงกับชาวบ้านและกลุ่มผู้สูญเสียผลประโยชน์ แต่สื่อสาธารณะที่ภาคประชาชนจะสามารถใช้นั้น ก็มีข้อบ่งชี้ที่แคบกว่า คือ อยู่ในระดับท้องถิ่น เช่น หอกระจายข่าวสถานีวิทยุชุมชน การจัดทำประชาคมหมู่บ้าน หรือการใช้เครือข่ายประชาสังคม เพื่อให้เกิดการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนข่าวสารประสานความร่วมมือเป็นเครือข่าย และขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องราวของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนและ

ท้องถิ่น เพื่อการแก้ไขปัญหาและร่วมกันกำหนดชีวิตที่เหมาะสมและเป็นธรรมโดยเฉพาะการต้องต่อสู้กับหน่วยงานที่รับใช้ภาครัฐกิจ แต่สิ่งที่ยากที่สุดคือการลดและยุติการครอบงำประชาชนจากระบบบริโภคนิยมที่ผ่านนโยบายการพัฒนาของภาครัฐและเสริมสร้างคุณภาพชีวิตและคุณภาพทางสังคมซึ่งไม่ใช่จะบรรลุผลได้จากขบวนการเคลื่อนไหวต่อสู้ แต่เป็นการสร้างความรู้ความเข้าใจผ่านสื่อสาธารณะที่ถือว่าเป็นช่องทางสำคัญอีกด้วย

การอภิปรายผล

แนวทางการปรับเปลี่ยนยุทธวิธีของขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม โดยการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนนั้นมีมานานแล้ว แม้แต่การยื่นฎีกาถวายพระเจ้าแผ่นดินก็ไม่ใช่วิธีวิธีใหม่ มีการดำเนินการเช่นนี้มานานแล้ว แต่การเคลื่อนไหวในแต่ละยุทธวิธีจะมีนัยสำคัญเพียงไร ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ปัญหาและช่วงเวลาที่ดีสนใจดำเนินการ การเคลื่อนไหวในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมาซึ่งได้รับการนิยามโดยนักวิชาการส่วนหนึ่งว่าเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ เป็นกิจกรรมที่มุ่งการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจอันเป็นทั้งภาพสะท้อนและตัวกระตุ้นการเติบโตของความเป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมในสังคมไทยเป็นการเมืองที่เปิดโอกาสและเปิดพื้นที่ให้กับชาวบ้านในฐานะที่เคยถูกกีดกันจากการเมืองแบบรัฐสภาให้ได้มีโอกาสเจรจาต่อรองกับผู้ที่อยู่ในอำนาจได้อย่างเสมอหน้า อย่างไรก็ตามการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนในช่วงนี้ยังมีข้อจำกัดหลายประการแรก คือ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ไม่ได้ต้องการช่วงชิงอำนาจรัฐแต่ต้องการจะขยายพื้นที่ทางสังคม ควบคู่ไปกับการจำกัดพื้นที่ของอำนาจรัฐซึ่งไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง เพราะเส้นแบ่งระหว่างรัฐกับสังคมมันพร่าเลือน เช่นถ้าพิจารณาการเมืองภาคประชาชนในขณะนี้จะพบว่านักการเมืองท้องถิ่นกับ

ผู้นำชุมชน มักจะเป็นคนกลุ่มเดียวกันหรือกลุ่มคนที่ใกล้ชิดกัน นักการเมืองท้องถิ่นบางคนก็เป็นแกนนำในขบวนการเคลื่อนไหวด้วยเช่นกัน รวมถึงการมีส่วนร่วมที่ใกล้ชิดกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางการเมืองในระดับชาติหรือแม้แต่ในหน่วยงานรัฐ

ข้อเสนอแนะ

1. รัฐธรรมนูญควรกำหนดให้ชัดเจนมากขึ้น โดยเฉพาะในประเด็นการปกป้องกันสิทธิของประชาชนและสิทธิของชุมชน ต้องเขียนให้เป็นรูปธรรมมากกว่านี้ เพื่อให้ประชาชนทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย ทุกกลุ่ม และทุกสถานภาพ ได้เข้าใจในสิทธิตามกฎหมาย เพื่อที่จะไม่ถูกละเมิด หรือถูกเอารัดเอาเปรียบ และไม่นำไปสู่การเกิดความขัดแย้งทางสังคมและทางการเมือง

2. ควรมีกฎหมายเกี่ยวกับการชุมนุมอย่างชัดเจน ซึ่งต้องกำหนดมาตรการและเงื่อนไขในการชุมนุม โดยไม่จำกัดสิทธิการชุมนุมแต่ต้องเป็นไปในลักษณะส่งเสริมการใช้สิทธิการชุมนุม และต้องกำหนดให้ชัดเจน

ว่าการชุมนุมในที่สาธารณะรัฐต้องอนุญาตให้ชุมนุมได้โดยไม่เป็นการละเมิดสิทธิพื้นฐานของประชาชน รัฐต้องทำหน้าที่คุ้มครองความสงบของประชาชน และการดูแลการชุมนุมสาธารณะ มีหน่วยงานประชาสัมพันธ์ของรัฐควรจัด หรือให้มีการประชาสัมพันธ์เป็นระยะ เพื่อให้ประชาชนทราบถึงสถานที่ที่ใช้ในการชุมนุมและช่วงเวลาที่มีการชุมนุม ตลอดจนให้คำแนะนำเกี่ยวกับเส้นทางการสัญจรเพื่อไม่ให้เกิดการชุมนุมนั้นไปกระทบสิทธิของผู้อื่น

3. ในการชุมนุมประท้วงต่อต้าน ผู้ชุมนุมไม่ควรจะสร้างเงื่อนไขในการทำร้ายตนเอง ไม่ควรจะไปประท้วงด้วยการอดอาหารอดน้ำ ควรจะชุมนุมเคลื่อนไหวอย่างสงบและมีความสุข เพื่อให้ประชาชนสามารถอยู่ร่วมชุมนุมได้อย่างยาวนานอาจจะมีการเคลื่อนไหวแบบกดดันนายกรัฐมนตรีหรือผู้บริหารระดับสูงของหน่วยงานแต่ควรเป็นการเคลื่อนไหวเชิงสัญลักษณ์ เพื่อหวังผลในเชิงการต่อรองโดยไม่ต้องทำร้ายตัวเองของกลุ่มแกนนำ

References

- Buechler, S. M. (1995). New social movement theories. *The Sociological Quarterly*, 36(3), 441-464.
- Castells, M. (1983). *The city and the grassroots: A cross-cultural theory of urban social movements*. University of California Press.
- Castells, M. (1997). *The power of identity*. Blackwell.
- Chinatrakol, R. (2001). *Qualitative research*. Mittrapap Karnpim and Studio. [In Thai]
- Habermas, J. (1981). *New social movements*. *Telos*, 49, 33-37.
- Jarusombat, S. (2016). *Principles and methods of political science* (no. 12, 2nd ed.). Sukhothai Thammathirat Open University Press. [In Thai]
- Keawkao, J. (2012). *Democracy and the protection of community resources*. October 14 Foundation. [In Thai]
- McCarthy, J. D., & Zald, M. N. (1977). Resource mobilization and social movements: A partial theory. *American Journal Sociology*, 82(6), 1212-1241.
- Olson, M. (1965). *The logic of collective action*. Harvard University Press.
- Patton, M. Q. (1990). *Qualitative evaluation and research methods* (2nd ed.). Sage.
- Piamphongsant, P. (2007). New social movements and cultural crises in the era of post modernity. *Political Science Journal*, 28(Special), 182-192. [In Thai]
- Pintobtang, P. (1998). *99 days of street politics, the assembly of the poor and the history of the demonstrations in Thai society*. Krirk University. [In Thai]
- Prasertkul, S. (2011). *Reform Thailand, reduce the state power, increase the power of the people*. Reform Thailand Office. [In Thai]
- Thabchumpon, N., & Ditapichai, J. (2002). Movement for the people's constitution and political reform. In P. Phongphaichit (Ed.), *Way of life and how to fight the contemporary people's movement* (pp. 463-508). Trust Win (Silkworm Books). [In Thai]
- Sirichan, T. (2002). Review the structure of injustice in the power of the Thaksin government. *Siamrath Weekly*. April, 16, p. 113. [In Thai]
- Snow, D. A., & Trom, D. (2002). The case study and the study of social movements. In B. Klandermans & S. Staggenborg (Eds.), *Methods of social movement research* (pp. 156-172). University of Minnesota Press.
- Sresunt, S. (2002). *Civil politics: Guidelines for the exercise of the rights of Thai people*. National Development Party. [In Thai]
- Thongyou, M. (2014). *Concepts of sociological theory in social movements*. Khon Kaen University. [In Thai]